

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

3.1 รูปแบบการวิจัย

ผู้วิจัยเลือกระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพมาใช้ในการศึกษา เนื่องจากจะทำให้ได้ข้อมูลในเชิงลึกและมีความเหมาะสมกับวัตถุประสงค์การวิจัยที่ตั้งไว้ ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บข้อมูลแบบการสนทนากลุ่ม เป็นวิธีการหลักในการเก็บข้อมูล เนื่องจากเห็นว่าเป็นวิธีการที่เหมาะสมกับกลุ่มที่ศึกษาซึ่งที่มีคุณสมบัติพื้นฐานคล้ายกัน (homogeneous group) กล่าวคือ เป็นปราชญ์ชาวบ้านที่อยู่ในวง 5 ผู้เฒ่าซึ่งมีประสบการณ์ร่วมกันมาหลายปี และยังเป็นวิธีที่ช่วยให้กลุ่มมีความรู้สึกมั่นใจในการพูดหรือแสดงความคิดเห็น นอกจากนี้ ยังใช้วิธีการสังเกตอย่างไม่มีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์เจาะลึกเป็นวิธีการเสริมในการเก็บข้อมูลเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ของข้อมูลด้วย

3.2 ขั้นตอนของการวิจัย

3.2.1 ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ศึกษาอย่างเจาะจงที่อำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ตามโครงการของคณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ที่ต้องการนำผลงานวิจัยไปใช้เป็นฐานในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน

3.2.2 ผู้วิจัยได้ลงสำรวจพื้นที่ระหว่างวันที่ 25-26 ธันวาคม 2552 เพื่อหาข้อมูลที่ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษา นั่นคือ การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และที่สำคัญคือ ยังไม่ได้มีการศึกษาวิจัยมาก่อน โดยผู้วิจัยได้สอบถามข้อมูลจากปลัดและเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลของตำบลต่างๆ ที่อยู่ในอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ รวมถึงคนในพื้นที่ พบว่า ในอำเภอนี้มีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่หลากหลาย ซึ่งส่วนใหญ่แล้วเป็นสินค้า OTOP เช่น ขนุนกรอบอบน้ำผึ้งของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรหนองตาแต้ม ขนมหังซี่เสกไส้สับปะรดของตำบลหนองน้อย ฯลฯ อย่างไรก็ตาม คนในท้องถิ่นได้แนะนำว่า ผู้วิจัยควรทำการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับวงกลองยาว ซึ่งเป็นการรวมตัวของปราชญ์ชาวบ้านโดยตั้งชื่อว่า “วง 5 ผู้เฒ่า” ที่อยู่ในตำบลหนองตาแต้ม ทั้งนี้ เพราะ วงกลองยาวเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีมานานประมาณ 20 ปีมาแล้ว นอกจากนี้ ยังเป็นวงที่สร้างชื่อเสียงให้แก่ท้องถิ่นและต่างจังหวัด ดังเห็นได้จากการจัดแสดงวงกลองยาวในงานเทศกาลต่างๆ เช่น งานบวชนาค งานแห่ขันหมาก และงานสงกรานต์ และพบว่า ยังมีการถ่ายทอดภูมิปัญญาสู่คนรุ่นหลังด้วย อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบว่า ยังไม่มีการศึกษาวิจัยกับกลุ่มนี้มาก่อน ดังนั้น

ผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาในประเด็นที่ผู้วิจัยสนใจ และเห็นว่ามีคามจำเป็น คือ การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของปราชญ์ชาวบ้านกลุ่มนี้

3.2.3 ผู้วิจัยกำหนดวันนัดหมายกับปราชญ์ชาวบ้านทั้ง 5 คน ผ่านนายเลียง สิ้นทรัพย์ ซึ่งเป็นหนึ่งในสมาชิกของวง 5 ผู้เฒ่า เพื่อเก็บข้อมูลโดยการสนทนากลุ่ม และใช้การสังเกตอย่างไม่มีส่วนร่วม รวมถึงการสัมภาษณ์เจาะลึกรายบุคคลเป็นวิธีการเสริม สำหรับรายชื่อสมาชิกในวง 5 ผู้เฒ่าที่เก็บข้อมูล ได้แก่ นายเลียง สิ้นทรัพย์ (หมู่ที่ 2 บ้านหนองตาเย็น) นายช่อม ชวัญอ่อน (ครูเป๋ม) (หมู่ที่ 2 บ้านหนองตาเย็น) นายเชี่ยม บุตรทองคำ (หมู่ที่ 11 บ้านเขาเขียว) นายผิน เพนเทศ (หมู่ที่ 12 บ้านหนองตาเย็นใต้) และนายสานิต ทองจาก (หมู่ที่ 2 บ้านหนองตาเย็น)

3.2.4 การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาข้อสรุป และให้ข้อเสนอแนะต่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาวงกลองยาวของปราชญ์ชาวบ้าน ในอำเภอบราญบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

3.3 วิธีการเก็บข้อมูล

3.3.1 จากที่กล่าวมาในตอนต้นแล้วเกี่ยวกับรูปแบบการวิจัยและสาเหตุที่ผู้วิจัยเลือกใช้วิธี “การสนทนากลุ่ม” เป็นวิธีการหลักในการเก็บข้อมูลนั้น ผู้วิจัยได้สร้างแนวคำถามหรือประเด็นสำหรับการสนทนาให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยในลักษณะคำถามปลายเปิด โดยมีพื้นฐานของคำถามมาจากการทบทวนแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงสภาพความเป็นจริงในอำเภอบราญบุรี สำหรับประเด็นคำถามหลักๆ ในการสนทนากลุ่ม มีดังนี้

- ข้อมูลเกี่ยวกับวง 5 ผู้เฒ่า
- ฐานคิดที่ส่งผลต่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาวงกลองยาวของปราชญ์ชาวบ้าน
- การถ่ายทอดภูมิปัญญาวงกลองยาวของปราชญ์ชาวบ้าน

เมื่อจัดทำแนวคำถามเสร็จแล้ว ผู้วิจัยจึงได้นัดหมายกับนายเลียง สิ้นทรัพย์ ซึ่งเป็นปราชญ์ชาวบ้านในวงกลองยาวที่ผู้วิจัยเคยไปพบปะในช่วงการลงสำรวจพื้นที่ เพื่อนัดหมายวันจัดการสนทนากลุ่มกับปราชญ์ชาวบ้าน 5 คน เมื่อกำหนดวันได้แล้ว ผู้วิจัยจึงเดินทางไปที่บ้านของนายเลียง สิ้นทรัพย์ที่บ้านเลขที่ 479 หมู่ 2 ตำบลหนองตาแต่ม อำเภอบราญบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งใช้เป็นสถานที่สำหรับการสนทนากลุ่มกับปราชญ์ชาวบ้านวง 5 ผู้เฒ่า นอกจากนี้ ในระหว่างที่สนทนากลุ่ม ผู้วิจัยได้ขออนุญาตบันทึกเสียงด้วย

3.3.2 ผู้วิจัยได้ใช้วิธี “การสังเกตอย่างไม่มีส่วนร่วม” มาเป็นวิธีเสริมในการเก็บข้อมูลในด้านต่างๆ เช่น การจำหน้ากลองเพื่อปรับแต่งเสียงของกลองยาว พิธีกรรมและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของวงกลองยาว และการถ่ายทอดการตีกลองยาว ผู้วิจัยได้ติดตามวงกลองยาวทั้งวง 5 ผู้เฒ่า และวงศิษย์หลวงพ่อกว (มีสมาชิกบางส่วนจากวง 5 ผู้เฒ่าไปร่วมแสดงด้วย) เพื่อไปสังเกตการแสดงกลองยาว

ที่งานบวชนาค 2 งาน คือ ที่บ้านของนาค และที่วัดหนองตาเมือง ซึ่งทำให้ผู้วิจัยได้เรียนรู้เกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมปลูกเสกกลองยาวก่อนที่จะใช้ในการแสดง การเตรียมความพร้อมของวงกลองยาว เช่น การจำหน้ากลอง และการแสดงกลองยาว นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้สังเกตการฝึกซ้อมกลองยาวของวง 5 ผู้เฒ่าซึ่งเป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาระหว่างสมาชิกของวงและบุตรหลานของปราชญ์ชาวบ้าน โดยผู้วิจัยได้ขอไปเก็บข้อมูลที่บ้านของปราชญ์ชาวบ้านแต่ละคน โดยในขณะที่สังเกต ผู้วิจัยได้ขออนุญาตบันทึกข้อมูลในรูปแบบของภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหวด้วยทั้งนี้เพื่อนำมาใช้ประกอบการวิเคราะห์ข้อมูล

นอกจากการสังเกตอย่างไม่มีส่วนร่วมแล้ว ผู้วิจัยยังได้ใช้วิธี “การสัมภาษณ์เจาะลึก” กับปราชญ์ชาวบ้านเป็นรายบุคคล เพื่อให้เข้าใจในประเด็นที่ศึกษามากขึ้น โดยเฉพาะในด้านประวัติชีวิตของปราชญ์ชาวบ้าน และการถ่ายทอดภูมิปัญญาวงกลองยาวให้แก่ผู้รับการถ่ายทอดในแต่ละกลุ่ม ซึ่งวิธีการนี้ได้ทำภายหลังจากการสนทนากลุ่มแล้ว นอกจากนี้ ยังได้สัมภาษณ์สมาชิกของวงหรือบุตรหลานของวงกลองยาวเพื่อเป็นข้อมูลเสริมด้วย

ภายหลังจากการร่วมสังเกตดังกล่าว ผู้วิจัยได้ขอให้ปราชญ์ชาวบ้านเขียน “เพลงกลองยาว” ซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่เป็นผลงานการแต่งเพลงร่วมกันของปราชญ์ชาวบ้านและใช้ในการถ่ายทอดให้แก่ผู้วิจัยด้วย เนื่องจากเพลงเหล่านี้ยังไม่เคยถ่ายทอดออกมาเป็นลายลักษณ์อักษรมาก่อน

โดยสรุปแล้ว ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากสองวิธีนี้มาเป็นวิธีการเสริมในการเก็บข้อมูล และเพื่อตรวจสอบร่วมกับข้อมูลที่ได้มาจากการสนทนากลุ่มเพื่อให้ข้อมูลมีความน่าเชื่อถือมากขึ้น โดยในกระบวนการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยได้ยึดหลัก “การอิ่มตัวของข้อมูล (data saturation)” คือ ผู้วิจัยได้หยุดเก็บข้อมูลเมื่อไม่พบประเด็นใหม่ๆ รวมถึงข้อมูลที่ได้นั้นครบถ้วนต่อการตอบวัตถุประสงค์การวิจัย ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้เวลาในการเก็บข้อมูลรวม 4 เดือน

3.4 การควบคุมคุณภาพงานวิจัย

ผู้วิจัยได้คำนึงถึงคุณภาพของงานวิจัยว่าจะต้องมีความเที่ยงตรงและความเชื่อถือได้ โดยใช้วิธีการตรวจสอบสามเส้า (ผ่องพรรณ ตรียมงคลกุล และสุภาพ จัตุราภรณ์, 2549 : 242-246; สุภาพ จันทวนิช, 2546: 173-175; สุภาพ จันทวนิช, 2548: 128-130) ดังนี้

3.4.1 การตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งข้อมูลบุคคลที่ต่างกัน คือ ผู้วิจัยได้ตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการร่วมกันถกเถียงโต้ตอบกันระหว่างปราชญ์ชาวบ้านทั้ง 5 คนในระหว่างที่ดำเนินการสนทนากลุ่ม ซึ่งพบว่า ข้อมูลในด้านต่างๆ เช่น ฐานคิดของการถ่ายทอดภูมิปัญญาวงกลองยาว และกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญานั้นมีความน่าเชื่อถือได้ เพราะข้อมูลมีความสอดคล้องกันระหว่างปราชญ์ชาวบ้าน

3.4.2 การตรวจสอบด้านวิธีรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลมากกว่าหนึ่งวิธี กล่าวคือ ผู้วิจัยได้ใช้การสนทนากลุ่มเป็นวิธีการหลัก ส่วนการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เจาะลึกเป็นวิธีการเสริม โดยได้ตรวจสอบถึงความสอดคล้องกันระหว่างข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งสามวิธี เช่น ในประเด็นเกี่ยวกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาให้แก่ผู้รับการถ่ายทอดในแต่ละกลุ่ม นอกจากนี้ การสนทนากลุ่มยังเป็นวิธีการที่ช่วยในการตรวจสอบข้อมูลไปในตัวด้วย กล่าวคือ ผู้วิจัยได้ถามคำถามเดิมซ้ำในระหว่างการสนทนาเมื่อผ่านไปได้สักระยะหนึ่ง ซึ่งพบว่า ปราชญ์ชาวบ้านสามารถยืนยันคำตอบได้เหมือนเดิม

3.4.3 การตรวจสอบข้อมูลกับเจ้าของข้อมูล ผู้วิจัยได้นำผลสรุปที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลไปให้ปราชญ์ชาวบ้านช่วยอ่านเพื่อตรวจสอบความถูกต้อง รวมถึงให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม ก่อนนำผลการวิจัยไปเผยแพร่ ทั้งนี้เพื่อยืนยันได้ว่าข้อมูลที่ได้นั้นมีความเที่ยงตรงและน่าเชื่อถือ นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้นำเสนอภาพถ่ายและได้ยกคำพูด (direct quote) ของปราชญ์ชาวบ้านมาใช้ในการวิเคราะห์ ซึ่งเป็นการช่วยให้เกิดความเที่ยงตรงของการตีความและสะท้อนให้เห็นถึงมุมมองของปราชญ์ชาวบ้านโดยตรง

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

จากการที่งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงยึดแนวทางการการค้นหาคำหมายของข้อมูลโดยให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและผู้รู้ในท้องถิ่น (key informants) (เบญจา ยอดคำเนิน-แอ็ดติงค์ และกาญจนา ตั้งชลทิพย์, 2552: 80) กล่าวคือ ข้อมูลที่เก็บได้มานั้นจะถูกนำมาวิเคราะห์โดยอาศัยมุมมองของปราชญ์ชาวบ้านเอง

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เจาะลึกมาวิเคราะห์ ซึ่งยึดตามหลักการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (ชาย โพธิ์สิตา, 2547; เบญจา ยอดคำเนิน-แอ็ดติงค์, 2548; เบญจา ยอดคำเนิน-แอ็ดติงค์ และกาญจนา ตั้งชลทิพย์, 2552) โดยผู้วิจัยได้แบ่งขั้นตอนการวิเคราะห์เป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นแรก ผู้วิจัยได้จัดระเบียบข้อมูลที่เก็บได้โดยเฉพาะจากการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์เจาะลึก โดยการถอดข้อมูลออกมาจากการบันทึกเสียง การเขียนบันทึก และนำมาให้รหัสข้อมูล (coding) นอกจากนี้ ยังนำสิ่งที่ได้จากการสังเกตมาเขียนสรุปเรียบเรียง รวมถึงเขียนสรุปอธิบายภาพถ่ายที่บันทึกในขณะที่สังเกต ขั้นที่สอง ผู้วิจัยได้คัดเลือกข้อมูลที่จัดอยู่ในรหัสเดียวกัน เช่น เนื้อหาของการถ่ายทอดภูมิปัญญาในแต่ละระดับ วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญา ปัญหาในแต่ละด้านของการถ่ายทอดภูมิปัญญา ซึ่งผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่อยู่ในรหัสเดียวกันมารวมกันเพื่อให้เกิดความสัมพันธ์สอดคล้องของแต่ละข้อความเพื่อที่จะนำไปใช้วิเคราะห์หาข้อสรุปต่อไป

ขั้นสุดท้าย ผู้วิจัยได้สรุปประวัติของปราชญ์ชาวบ้านโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา และหาข้อสรุปเกี่ยวกับฐานคิดของการถ่ายทอดภูมิปัญญาวงกลองยาว และการถ่ายทอดภูมิปัญญาวงกลองยาว โดยใช้แนวทางการหาแบบแผนของประเด็นจากข้อมูล และการเปรียบเทียบข้อมูลระหว่างคนกล่าวคือ ได้วิเคราะห์และเปรียบเทียบข้อมูลเพื่อสรุปแบบแผนหรือกระบวนการการถ่ายทอดภูมิปัญญาวงกลองยาว รวมถึงฐานคิดหรือเหตุผลสำคัญที่ต้องถ่ายทอดภูมิปัญญา สุดท้าย ได้นำข้อสรุปมาวิเคราะห์เพื่อให้ข้อเสนอแนะต่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาวงกลองยาวของปราชญ์ชาวบ้าน เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป